

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022

ss. 1374-1393

Makalenin Geliş
Tarihi

30/11/2022

Makalenin
Kabul Tarihi

20/12/2022

Yayın Tarihi

31/12/2022

BALKAN COĞRAFYASINDAN BİR MEVLİD: İSMÂİL NİYÂZÎ EFENDİ'NİN *MEVLÛD-I ŞERİFİ**

Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ**

ÖZET

Sözlüklerde “doğum yeri ve zamanı” anlamına gelen “mevlid”, Hz. Muhammed’in doğumunu ve bu vesileyle yazılan eserleri ifade etmek için kullanılır. Türk-İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan mevlidlerin yazılışı ve okunuşu sadece Anadolu coğrafyası ile sınırlı kalmamış, Türklerin yoğunlukta yaşadığı tüm coğrafyalarda varlığını göstermiştir.

Bulgaristan’ın Osmanpazarı (Omurtag) kasabası yakınlarında bulunan İstevrek (Stevrek) köyü ve civarında okunduğu bilinen *Mevlûd-ı Şerif*, Balkan coğrafyasındaki mevlidlerden sadece biridir. Osmanpazarı müftüsü İsmâil Niyâzî Efendi tarafından kaleme alınmış eserin 1922, 1925 ve 1948 yıllarında üç baskısı yapılmıştır. Bu makalede söz konusu eserin tespit edilen son baskısı, 1948 yılında İv. Dimitrov matbaasında basılmış nüshası ele alınmış ve içeriği hakkında bilgi verilerek tanıtımı amaçlanmıştır. Makalede *Mevlûd-i Şerif*, şekil, dil-üslûp ve muhteva yönlerinden ele

* Bu makale 20-22 Ekim 2022 tarihinde düzenlenen 4. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu’nda özet metni yayımlanan “Balkan Coğrafyasından Bir Mevlid-i Şerif: İstevrek Mevlidi” başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., kadriyeh@uludag.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-3584-4612

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022 ss. 1374-1393

alınarak Süleyman Çelebi'nin eseri *Vesîletü'n-Necât* ile şekil ve muhteva açısından mukayese edilmiş; eserin farklı mevlidlerle dikkat çeken benzerliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bulgaristan, Mevlûd-i Şerif, İsmâil Niyâzî, İstevrek Mevlidi, Stevrek Köyü.

A MAWLID FROM THE BALKAN GEOGRAPHY: THE MEVLUD-I ŞERİF OF İSMÂİL NİYÂZÎ EFENDİ

ABSTRACT

The term "mawlid", which means "the place and time of birth" in the dictionary, is used to express the birth of the Prophet Muhammad and the works written on this occasion. The writing and reading of mawlds, which have an important place in Turkish-Islamic culture, were not only limited to the Anatolian geography, but also showed their existence in all geographies where Turks live intensely. Mevlud-ı Şerif, which is known to be recited in and around the village of Istevrek (Stevrek) near the town of Osmanpazarı (Omurtag) in Bulgaria, is only one of the mawlds in the Balkan geography.

The work, which was written by Osmanpazarı mufti İsmâil Niyâzî Efendi, was published in three editions in 1922, 1925 and 1948. In this article, the last edition of the work in question, which was printed in the İv Dimitrov printing house in 1948, was discussed and it was aimed to be introduced by giving information about its content. In the article, Mevlud-i Sherif is discussed in terms of form, language-style and content and compared with Süleyman Çelebi's work *Vesîletü'n-Necât*; the remarkable similarity of the work with different mawlds is emphasized.

Keywords: Bulgaria, Mawlid, İsmail Niyazi, Istevrek Mawlid, Stevrek Village.

GİRİŞ

Arapça “ولد” kökünden türeyen “doğum yeri ve zamanı” anlamına gelen “mevlid”, Hz. Muhammed’in doğumunu ve bu vesileyle yazılan eserleri ifade etmek için kullanılır (Şemseddin Sami, 2005: 1433; Ahterî Mustafa Efendi, 2009: 639; Devellioğlu, 2007: 636). Mevlid türündeki eserlerde ortak konu, Hz. Muhammed’in doğumu ve bu süreçte meydana gelen mucizelerdir. Hz. Muhammed’in doğum hadisesinin yanı sıra hayatı, mucizeleri ve vefatı ile ilgili bilgiler de mevlidlerin konuları arasında yer alır (Köksal, 2011: 26). Zaman içerisinde “mevlid” terimi, Hz. Muhammed’in doğumu, doğumu münasebetiyle yapılan törenleri ve özellikle de Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* adlı eserini ifade etmek için de kullanılmış ve kullanılmaya da devam etmektedir

(Köksal, 2011: 20). Mevlid yazma ve okuma geleneği¹, Türklerin yoğun yaşadığı tüm coğrafyalarda varlığını göstermiştir. Her geçen gün edebiyat tarihlerinde yer almayan mevlid metinleri ve müellifleri gün ışığına çıkmaya devam etmektedir. İsmâil Niyâzî Efendi (ö. 1275 / 1859 [?]) tarafından kaleme alınan ve *İstevrek Mevlidi* adıyla tanınan *Mevlûd-ı Şerîf*, Balkan coğrafyasında kaleme alınmış eserlerden sadece biridir (Ahmed, 2010: 436).

1. *Mevlûd-ı Şerîf* ve Müellifi Hakkında

1.1. *Mevlûd-ı Şerîf*'in Müellifi

Mevlûd-ı Şerîf'in müellifi, Şeyh İsmâil Niyâzî Efendi'dir. Müellif hakkında kaynaklardaki bilgiler sınırlıdır. Bursalı Mehmed Tâhir (ö. 1343 / 1925), *Osmanlı Müellifleri*'nde Bulgaristan'ın Şumnu ilçesinin Kara Ahmedler köyünde doğduğunu, Eski Cuma iline bağlı bir belde olan Osmanpazarı veya Alakilise'de ise medfun olduğu bilgisini nakleder. Başlıca eserleri arasında şunlara yer verir: *Şerh-i İzhâr*, *Şerh-i Kâfiye*, *Risâle-i Tecvîd*, *Şerh-i Vasiyyetnâme-i Birgivî* ve *Şerh-i Ta'îmü'l-Müteallim*. Bu eserler içerisinde *Mevlûd-ı Şerîf*'i anmaz (Saraç, 2016: I/466).

Vedat S. Ahmed, İsmâil Niyâzî Efendi'nin Bulgaristan'da değişik dönemlerde Şumnu veya Osmanpazarı'na bağlı olan Karaahadlar (Vranikon) köyünde doğduğunu; babasının adının Osman, dedesinin adının Bekir ve lakabının Niyâzî olduğu bilgisini verir. Doğduğu yer sebebiyle Şumnevî, görev yeri sebebiyle Osmanpazarî nisbesiyle tanınmıştır (Ahmed, 2020: 663). Ayrıca Vedat S. Ahmed, "Eserlerine ait yazma nüshalarda molla, şeyh, müderris ve müftü olarak nitelenen İsmâil Niyâzî Efendi kaza merkezi hâline gelen Osmanpazarı'nın ilk müftüsüdür. Aynı ilçede Yukarı Cami veya Müftü Camii diye bilinen, bugüne kadar ayakta kalan Zincirli Cami'nin yanındaki Niyâzî Medresesi'nde (Medrese-i Cedîde) ders verdi. 1825'te istinsah ettiği bir eserin ferâğ kaydında bu medresenin müderrisi olarak zikredilir. Aynı yılda kaleme alınan ve muhtemelen müellif nüshası olan diğer bir eserin girişinde de kendisinden Osmanpazarı'nın ilk müftüsü diye bahsedilir. Yazmış veya istinsah etmiş olduğu eserlerdeki kayıtlardan hareketle önce müderrislik, sonra

¹ Mevlid metinleri ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları için bk: ATEŞ, Ahmet (1954). *Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necât: Mevlid*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları; MAZIOĞLU, Hasibe (1974). "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkojî Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 1, s.s. 31-62; PEKOLCAY, Neclâ (1997). *Mevlid*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları; AKSOY, Hasan (2007). "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler", *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, s.s. 323-332; KÖKSAL, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları; OKIÇ, Tayyip (1976). "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri". *Atatürk Ü. İslâmî İlimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s.s. 17-78.

müftülük, daha sonra da tekrar müderrislik yaptığı anlaşılmaktadır.” bilgilerini nakleder (Ahmed, 2020: 663).

1.2. **Mevlûd-ı Şerîf Adı, Baskıları ve Yazılış Tarihi**

İsmâil Niyâzî Efendi tarafından kaleme alınmış eserin 1922, 1925 ve 1948 yıllarında üç baskısı yapılmıştır. *Mevlûd-ı Şerîf*, Şumnu Terakkî matbaasında 1922 yılında; Eskicuma Rumeli matbaasında 1925 yılında; Elena İv. Dimitrov matbaasında 1948² yılında basılır. Tüm matbu metinlerde *Mevlûd-ı Şerîf* adı kayıtlıdır. Metnin içerisinde de müellif tarafından verilmiş özel bir isimlendirmeye rastlanmaz. *Mevlûd-ı Şerîf*'in yazma nüshaları kataloglarda kayıtlı olmamakla birlikte bölgedeki kişilerde olma ihtimali mevcuttur. Ayrıca eser, Bulgaristan'da Latin harflerine çevrilerek iki defa basılmıştır (Ahmed, 2020: 663).

1.3. **Mevlûd-ı Şerîf'in Yazılış Sebebi**

Mevlûd-ı Şerîf'te Allah'ın vasıflarını belirterek söze başlayan İsmâil Niyâzî Efendi, Hz. Muhammed'in doğumunu anarak ruhların şâd olacağını ve bu sebeple eserini kaleme aldığını belirtir:

Hakkın vasfından söyledin kelâm
Anın vasfı dil ile olmaz temâm (s. 3)

Mustafânın mevlûdını yâd idelim
Dinleyenlerin cânını şâd idelim (s. 3)

1.4. **Mevlûd-ı Şerîf'in Vezni**

Süleyman Çelebi'nin mevlidinin yazıldığı dönemden sonra yüzyıllar boyunca tesirini gösterdiği yadsınamaz bir gerçektir. M. Fatih Köksal, “İlk dönem mevlidleri diye nitelediğimiz XV. yüzyılda yazılan ve kısmen bir sonraki asırda kaleme alınan mevlidlerde Süleyman Çelebi tesirleri daha azken, ilerleyen asırlarda bu tesir hem şekil hem de muhteva olarak daha baskın ve daha belirgin olarak kendini göstermektedir.” değerlendirmesinde bulunur (Köksal,

² Çalışmada esas alınan *Mevlûd-ı Şerîf*'in 1948 yılında iki kez basıldığı anlaşılmaktadır. Sayfa sayılarındaki bir karışıklığı sormak üzere başvurduğumuz Prof. Dr. M. Fatih Köksal, kendi kütüphanesinde bulunan 1948 baskısındaki sayfa numarasında bir sorun olmadığını söyleyip bizdeki baskıyla ikisini karşılaştırınca bunu fark ettik. Bizdeki baskıda 4. sayfa iki kez basılmışken Köksal'daki basımda herhangi bir sorun olmadığı görüldü. İki baskı sayfa numaraları dışında bütünüyle aynıdır. İki nüsha arasındaki bu durum, 1948 baskısının en az 2 defa basıldığını ve güçlü bir ihtimalle ilk baskıdaki problemin halledilmesi için yeniden basıldığını göstermesi açısından önemlidir.

2011: 44). *Mevlûd-ı Şerîf*'te de bu durumun yansıması görülür. Şekil ve muhteva açısından *Vesiletü'n-Necât*'tan etkilenecek yazılan eserde vezin olarak Süleyman Çelebi'nin mevlidinin vezni olan "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı kullanılmışsa da çalışmada esas alınan 1948 baskısında aruz hatalarının ya da hiçbir aruz kalıbına uymayan mısraların fazlalığı dikkat çekicidir.³ Aşağıda yer alan beyitler söz konusu duruma örnek mahiyetindedir:

Münezzehdir bir şey'e muhtâc olmadan
Müberrâdır gelmeden gitmeden gücenmeden sevinmeden (s. 3)

Yerlerde göklerde mekânda değildir
Zamân mekân yok iken olduğu hâldedir (s. 3)

Lâkin dirliği değildir kan ile cân ile
Hem cesed a'zâ olmaz anınla bile (s. 3)

Hayât-ı 'ilim sem'-i basar irâdet-i kudret kelâm-ı tekvîn
Senin sıfât-ı zâtiyyendir 'ilme'l-yakîn (s. 3)

1.5. *Mevlûd-ı Şerîf*'in Muhtevası

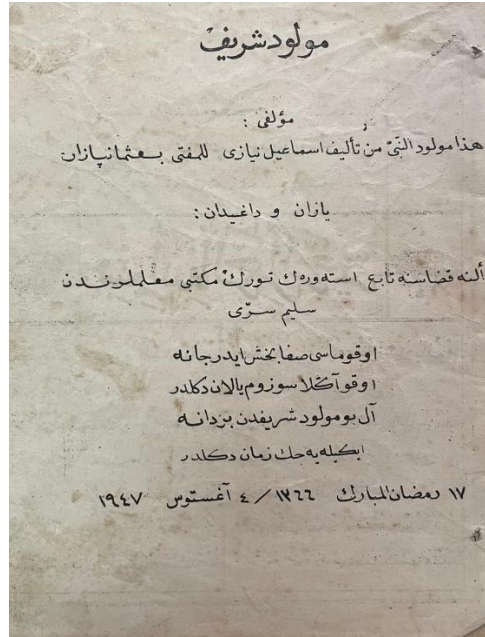
Mevlûd-ı Şerîf'in iç kapağında "Yazan ve dağıtan: Elene kazâsına tâbi' İstevrek Türk mektebi mu'allimlerinden Selîm Sırrı" ifadesi yer alır. Ayrıca bir dörtlük ve "17 Ramazânü'l-mübârek 1366 / 4 Ağustos 1947" tarihi iç kapakta kayıtlıdır:

Okuması safâ bahş ider cânê
Oku anla sözüm yalan değildir
Al bu mevlûd-ı şerîfden bir dâne
İnileyecek zamân değildir

³ 1948 baskısından önceki basımlarda da aruz hataları olup olmadığı hususunda diğer nüshalar temin edilemediği için bir değerlendirmede bulunulamamıştır.

Fotoğraf 1-2: *Mevlûd-ı Şerîf*'in ön ve arka kapağı.

Fotoğraf 3: *Mevlûd-ı Şerîf*'in iç kapağı.

Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan esere, müellif tarafından “İlâhî-i Şerîf” başlıklı beş manzume ile “İlâhî-i Tebrîk-i Mevlûd” (s. 42-43) ve “Şerbet İlâhîsi” (s. 41-42) başlıklı birer manzume eklenmiştir. *İlâhî-i Şerîf* başlıklı

manzumelerden ilk ilahi (s. 5-6), 6 bentten; ikinci ilahi (s. 13-15), 17 bentten; üçüncü ilahi (s. 21-22), 4 bentten⁴; dördüncü ilahi (s. 31-32), 6 bentten; beşinci ilahi (s. 44-45), 6 bentten müteşekkildir. Söz konusu ilahilerin tümü murabba nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Ayrıca mensur bir “Bağışlama” (s. 39-40) ve “Hatim Duası” (s. 37-39) eserde yer alır.

Mevlûd-ı Şerîfte bölüm başlıkları yoktur. Bölümler birbirinden ya vasıta beyitleriyle ya da mütemmim nesir cümleleriyle ayrılmıştır ancak bu durumda da bir netlik söz konusu değildir. Şairin ifadelerine göre tasnif ve tefrik edilen bölümlerin mahiyeti ve eserdeki sayfa numaraları şöyledir:

Allah’ın adının büyüklüğü ve Allah’ın kudreti (tevhid): s. 2-3.

Mevlid’in yazılış sebebi (sebeb-i telif): s. 3.

Müslüman olan Yahudi’nin hikâyesi: s. 4-5.

Bütün âlemlerin aslının anlatılması ve Hz. Muhammed’in ruhunun yaratılması: s. 6-7.

Hz. Muhammed’in nurunun intikali ve Hz. Muhammed’in ataları: s. 7-9.

Hz. Muhammed’in ana rahmine düşmesi: s. 9-11.

Hz. Muhammed’in doğumu ve o sırada görülen mucizeler: s. 11-15.

Hz. Muhammed’in çocukluğu ve gösterdiği mucizeler: s. 15-20.

Hz. Muhammed’e peygamberliğin gelmesi: s. 21-26.

Hz. Muhammed’in miracı: s. 26-28.

Hz. Muhammed’in vefatı: s. 29-31.

Dua: s. 31-37.

1.5.1. Allah adının büyüklüğü ve Allah’ın kudreti (Tevhid)

Her işe Allah adıyla başlamanın ve Allah adını dilden düşürmemenin faziletlerinden bahsederek -tevhid ile- söze başlayan şair, Allah’ın sonsuz güç ve kudretinden, Allah’ın adıyla yapılan herhangi bir işte nâkısılık olmayacağından bahseder:

Tanrı adıyla söze başlayalım

Ma’rifet bâğında gül aşlatalım (s. 2)

Allâh adıyla tutalım her işi

Tâ gönüllerden gidere gıllığı (s. 2)

Her kimin dilinde dâ’im ismullâh ola

Sanmanuz kim anın işi nâkıs ola (s. 2)

⁴ Bu manzumenin ilk dörtlüğünün iki mısrası nüshada eksiktir.

Dâ'im zikr eyleyin Allâh adını
Bulasın âhiretde imânın dadını (s. 2)

1.5.2. Müslüman olan Yahudinin hikâyesi

İsmâil Niyâzî Efendi, mevlidine başlamadan kısa bir hikâye nakleder. Bağdat'ta Hz. Peygamber'in her doğum yıl dönümünde (Rebîü'l-evvel ayı on ikinci günü) tören yapan ve halka ziyafet verip hayır işleyen Müslüman komşusundan etkilenen bir Yahudi ailenin hikâyesi ve onların Müslüman olmaları anlatılır:

Dinle imdi bir hikâye nakl idelim size
Siz de bir fâtiha ihsân idin bize (s. 3)

Bağdâd içinde var idi bir kişi
Gice gündüz hayr idi anın işi (s. 4)

Her rebîü'l-evvel ayında ol kişi
Mustafânın mevlüdün okutmak idi işi (s. 4)

Ol Resûlin yolına komışdı başı
Yedirir idi aş ekmek dürlü aş (s. 4)

1.5.3. Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılması

Bu bölümde öncelikle Hz. Muhammed'e salavat getirilmesi istenir; Allah'ın âlemi yaratmadan önce Hz. Muhammed'in ruhunu yarattığı ve tüm âlemin de bu ruhtan yaratıldığına "Rûhlardan rûhı evveldir Resûlin" mısrayla gönderme yapılır:

Didi fahr-i cihân Tanrı evvel nûrımı halk eyledi
Dahi didi evvel rûhımı halk eyledi (s. 6)

Didi evvel 'aklımı halk itdi Hakk
Didi evvel kalbimi halk itdi Hakk (s. 6)

İşbu dört lafzı kim söyledi
Her birisi dürlü takrîr eyledi (s. 6)
Nûrlardan nûrı evveldir Resûlin
Rûhlardan rûhı evveldir Resûlin (s. 6)

1.5.4. Hz. Muhammed'in nurunun intikali ve Hz. Muhammed'in ataları:

Hz. Muhammed'in nurunun önce Allah tarafından Âdem'in alınına koyulduğu sonra Havva, Şit ve bütün peygamberlerin alnında tecelli ettiği; en son Abdullah ve Âmineye'ye geçtiği anlatılarak Hz. Muhammed'in soyağacı verilir. Ayrıca şeytanın Âdem'e secde etmemesi hadisesine de bu bölümde telmihte bulunulur:

Hak Te'âlâ evvel yaratdı nûr-ı fahr-i masnû'âtı
Ol nûrdan yaratdı işbu mevcûdâtı (s. 7)

Hem yaratdı Havvâ ile Âdemi
Anlar ile müzeyyen kıldı bu 'âlemi (s. 7)

Mustafânın nûrını alnında kodı
Bil habîbim nûrındır bu nûr didi (s. 7)

...

Hak hitâb itdi bunlara cümleten
Secde itdiler Âdeme defâten (s. 8)

1.5.5. Hz. Muhammed'in ana rahmine düşmesi

Bu bölümde Hz. Muhammed'in ana rahmine düşmesi ve bu sırada görülen mucizelere yer verilir. Hz. Muhammed'in babası Abdullah'ın Hz. Muhammed doğmadan önce gördüğü bir rüya nakledilir. Abdullah rüyasında belinden ucu arşa eren bir zincirin çıktığını görür ve rüyasını yorumlayan tabirci, neslinden bir er doğacağını ve bu çocuğun da bir ulu peygamber olacağını söyler:

Ana rahmine düşdüğünü söyleyeyim
Aslını size bir bir beyân eyleyeyim (s. 9)

Gördi 'Abdullah düşünde meğer
Ki belinden bir uzun zencir çıkar (s. 9)

Ucu gökden yukarı geçüp gitdi
Vardı ta'bir ehline düşün sordı (s. 9)

Mu'abbir didi ki senden bir er doğa
Ulu bir peygamber olup 'arşa ire (s. 9)

1.5.6. Hz. Muhammed'in doğumu

Dokuz ay tamamlandığında Hz. Muhammed'in doğacağı evden aniden cihanı dolduran bir nurun çıkması, evin dört duvarının yarılıp meleklerin gelip Hz. Muhammed'in doğumunu müjdelemesi vb. mucizelerle doğum hadisesi eserde yer alır:

Çün dokuz ay müddeti oldı tamâm
Vakti geldi ki doğa ol hayrû'l-enâm (s. 11)

Âmine didi cennetin kapuların açdılar
Dünyâyâ misk 'anberler saçdılar (s. 11)
Feriştehler ile doldı dünyânın içi
Sevinirler ne kim vardır mü'min kişi (s. 11)

Derler idi Ahmede olduk gulâm
Çağrışlırdı es-salâtu ve's-selâm (s. 11)

1.5.7. Hz. Muhammed'in çocukluğu ve gösterdiği mucizeler

Hz. Muhammed dünyaya geldikten sonra annesinin sütü yetmeyince kendisine sütanne olarak Halime'nin bulunması ve zorluklar içerisinde yaşayan Halime'nin evinin bolluk bereket ile dolması, Hz. Muhammed'in günde 1 aylık olacak kadar hızlı büyümesi, vücuduna sinek konmaması, kendisini bit ve pirenin yememesi *Mevlûd-ı Şerîf*'te yer alan konular arasındadır.

Bir hatun kişi 'Arabda var idi
Zeyneb kızı Halîme dirler idi (s. 15)

Bir gice uyur iken düş görür
Görür kim cümle dünyâyı nûr bürür (s. 15)

Nûr içinden çıkdı bir cüvân
Beni emzirecek sensin didi hemân (s. 15)

...

Ol Halîme çün uyandı uykudan
Evin içi dolmuşdı güzel kokudan (s. 16)

1.5.8. Hz. Muhammed'e peygamberliğin gelmesi

Hz. Muhammed kırk yaşındayken Hira dağında bir mağarada kendisine peygamberliğin gelmesi, *Kur'ân-ı Kerim*'in verilmesi, halkı imana davet etmesi İsmâil Niyâzî Efendi'nin mevlidinde yer alan konulardandır:

Hadice ile geçinir iken fahr-i cihân
Halkdan ayrılıp Hıra dağında tutdı vatan (s. 20)

Gündüz olurdu anda ol habîb
Gice evine gelirdi ol tabîb (s. 20)

Çün irdi kırkına anın yaşı
Ol sa'âdet ma'deni dîn güneşi (s. 21)

Anda indirdi âyât Cebrâ'il-i emîn
Muştuluk olsun sana didi hemîn (s. 21)

1.5.9. Hz. Muhammed'in gösterdiği mucizeler

Hz. Muhammed'in başının üstünde gölge eden bir bulutun olması, kuru kuyudan su çıkarması, Bedr gazasında gözü çıkan bir ensarın gözünü iyileştirmesi *Mevlûd-ı Şerîf*'te yer alan mucizelerdir:

İşit imdi mu'cizât-ı Mustafâ
Vire tâ gönline cânına safâ (s. 22)

...

Hak Te'âlâ Cebrâ'ile der yâ emîn
Kalkmadan 'Abbâs yetişdirir hemîn (s. 23)

Cennetin bulutlarından bir pâre
Tâ ki gölge mikdârı ol peygambere (s. 23)

1.5.10. Hz. Muhammed'in miracı

Mevlûd-ı Şerîf'te Hz. Muhammed'in miracı ve bu hadise sırasındaki mucizeleri konu edilir:

Dinle mi'râcın ol şâhın 'ayân
'Âşık isen 'aşk odına durma yan (s. 26)

Bir dü-şenbih gicesi tahkîk haber
Leyle-i Kadr idi ol gice meğer (s. 26)

Cebrâ'ile emir eyledi ol Rahîm u Hallâk
Ki al cennetden tâc hülle kemer Burâk (s. 26)

Getür habîbime geysün Burâka binsün
Gelüp 'arşı kürsi levh-i kalemi görsün (s. 26)

1.5.11. Hz. Muhammed'in vefatı

Bu bölümde 63 yıl yeryüzünde kalan Hz. Muhammed'in ruhunu kabzetmek için gelen Azrail'in insan suretinde bir Arap olarak görünmesi, Arap'ın Hz. Muhammed'in evine girmek için ısrarla izin istemesi, Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'nın kapıyı açmaması ve Hz. Muhammed'in gelenin Azrail olduğunu anlayarak içeri girmesini sağlaması ve ruhunu teslim etmesi anlatılır. Ölümünün ardından duyulan üzüntü de dile getirilir:
İşidiniz mevlûdın itdim beyân
Âhirete irtihâlin ideyim 'ayân (s. 28)

Altmış üç yıl yeryüzünde temâm
Bizim için durdı ol hayrû'l-enâm (s. 29)

Eğer olaydı ölümden kurtulmağa meded
Resûlullâh kalırdı bunda ile'l-ebed (s. 29)

Bir pazar irtesi günü çok hasta oldılar
Hâlin sormağa ashâblar geldiler (s. 29)

Bakdı Resûlullâh lutfile bunlara
Mübârek gözlerinden yaş akdı yerlere (s. 29)

1.5.12. Dua

Eserin son bölümünde İsmâil Niyâzî Efendi, Hz. Muhammed'in vefatından duyduğu üzüntüyü dile getirir ve günahlarının affı için Allah'a yakarır:
Gel imdi ey Niyâzî sen dahi dünyâda gözünden
Akıt yaşı aksın durmasın yüzünden (s. 34)
Çünkü dünyâda gözyaşı akıdan
Emîn olur âhiretde dâ'im korkudan (s. 34)

Bil ölümdür 'âkıbet bu 'ömrün sonı
Ağla bunda gülmek istersen kıyâmet günü (s. 34)

1.6. *Mevlûd-ı Şerîf*'in Süleyman Çelebi'nin Eseriyle Karşılaştırılması

“Türk edebiyatı içinde pek az sayıdaki esere, türdeşleri arasında ise sadece Süleyman Çelebi'nin eserine özgü bir özellik de büyük Türk dünyasının hemen her tarafında bilinen, okunan ve sevilen bir eser oluşudur. Bosna'dan Kırım'a, Bulgaristan'dan Orta Asya içlerine kadar Türk dünyasının hemen her noktasında -başka adlarla da olsa- tanınan Süleyman Çelebi mevlidi, el'an dahi okunmakta, yaşanmaktadır.” (Köksal, 2011: 35). Bu bağlamda *Mevlûd-ı Şerif* ile *Vesiletü'n-Necât* arasında da şekil ve muhteva açısından benzerlikler dikkat çeker. Şekil olarak iki eserde ilk dikkat çeken hususlardan biri, vasıta beyitlerinin mevcudiyetidir. İsmâil Niyâzî Efendi, Süleyman Çelebi'nin adını anmasa da kullandığı vasıta beyitlerinin *Vesiletü'n-Necât* ile olan benzerliği, söz konusu eserden etkilendiğini açık şekilde gösterir. İsmâil Niyâzî Efendi'nin kullandığı vasıta beyitlerinden bazıları ve beyitlerin tekrar sayıları şöyledir:

Ger dilersiz bulasız rahmet-i müdâm
Fahr ile idin es-salâtu ve's-selâm (s. 16)

Ger dilersiz bulasız rahmet-i Rabbü'l-enâm
'Aşkıla idin es-salâtu ve's-selâm (s. 19)

Ger dilersiz bulasız cennetde â'lâ-makâm
Şevkile idin es-salâtu ve's-selâm (s. 22 ve s. 29) (2 kez)

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Şevkile derdile idin es-salât (s. 34)

Ger dilersiz bulasız oddan necât
'Aşkile derdile idün es-salât (s. 37)

Ele alınan konular itibariyle iki eser karşılaştırıldığında konuların ortak ve paralel olarak ele alındığı söylenebilir. *Mevlûd-ı Şerif* ile *Vesiletü'n-Necât* arasındaki işlenen ortak konular şöyledir:

- Hz. Muhammed'in nurunun yaratılması ile bütün âlemlerin bu nurdan doğması (Timurtaş, 1990: 3-20).
- Hz. Muhammed'in doğumu sırasında görülen mucizeler (Timurtaş, 1990: 21-36).
- Hz. Muhammed'in risaleti ile ilgili bilgilerin paralelliği (Timurtaş, 1990: 40-42).
- Hz. Muhammed'in mucizeleri: Üzerinde bir bulutun gölge etmesi, vücudunu bit ve pirenin yememesi (Timurtaş, 1990: 37-42).
- Hz. Muhammed'in miracı sırasındaki hadiseler (Timurtaş, 1990: 43-49).

- f. Hz. Muhammed'in ruhunu teslim almak için gelen Azrail'in Arap kılığında görünmesi (Timurtaş, 1990: 61-78).
- g. Bütün yaratılmışların Hz. Muhammed'in ölümünden duyduğu üzüntünün dile getirilmesi (Timurtaş, 1990: 79-85).

1.7. Mevlûd-ı Şerîf'in Dil ve Anlatım Özellikleri

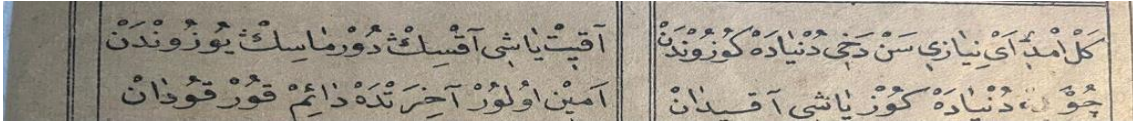
Mevlûd-ı Şerîf'de imla konusunda ilk dikkat çeken husus, Süleyman Çelebi'nin mevlidine öykünerek *Vesîletü'n-Necât*'ın dil özelliklerinin muhafaza edilmiş olmasıdır:

Fotoğraf 4: Mevlûd-ı Şerîf'in ilk sayfası.

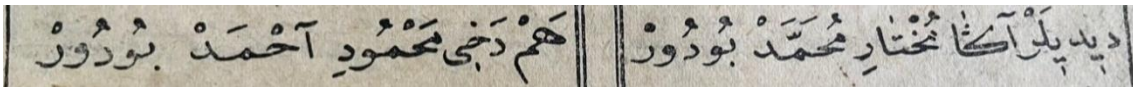
Mevlûd-ı Şerîf'in 1948 baskısı birçok kelime ve ek hatasını barındırmaktadır. Aşağıdaki beyitte “aksın durmasın” kelimelerinde “nun” harfi ile yazılması gereken ek, “nazal nun” yazılmıştır. Bu durum, eklerin yanlış yazımına bir örnektir:

Gel imdi ey Niyâzî sen dahi dünyâda gözünden
Akıt yaşı aksın durmasın yüzünden (s. 34)

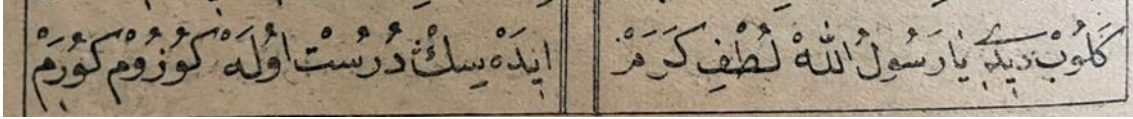
Fotoğraf 5: Mevlûd-ı Şerîf'te eklerin yanlış yazımına bir örnek.

Metnin genelinde “vü” bağlacının hareke ile okutulmasında yanlışlıklar mevcuttur:

Fotoğraf 6: *Mevlûd-ı Şerif*'ten bir beyit örneği. Fotoğrafta “Mahmûd u Ahmed” yerine hareke ile “Mahmûdı Ahmed” okutulması söz konusudur.

Bir başka imla problemi, Arapça dil ve imla kurallarıyla alakalıdır. Aşağıda yer alan örnekte “yâ” nidası yer almasına rağmen “yâ Resûlallâh” okunması gereken kelime hareke ile “Resûlullâh” şeklinde okutulmuştur:

Fotoğraf 7: *Mevlûd-ı Şerif*'ten imla hatasını gösteren bir beyit.

Mevlûd-ı Şerif'in 1948 baskısı nazım tekniği ve üslûp açısından ele alındığında hataların çokluğuyla dikkat çeken bir eserdir. Özellikle aruzdaki hataların çokluğu üslûptaki akıcılığı etkilemiştir:

Cümle mukarreb melekler ol nûrı gördiler
Hak Te'âlâya ol nûrdan sû'âl itdiler (s. 7)

Bî-mekân Hak didi meleklerle işidiniz
Siz ol nûra hoş hidmet idiniz (s. 7)

Ol nûr-ı Muhammed nûrıdır bilin anı
Kurbân idin ol nûra tatlu cânı (s. 7)

Durdılar karşısında sâf sâf tamâm
Çağrışırılar es-salâtu ve's-selâm (s. 7)

2. Mevlûd-ı Şerif'in Diğer Mevlidler İle Benzerliği

Çalışma sırasında mevlid metninin farklı mevlid metinleri ile benzerliği hatta beyit bazında birebir aynı kullanımların olduğu tespit edilmiştir. Ebu'l-Hayr (ö. ? / ?)'ın H. 897 / M. 1491 yılında İpsala'da tamamladığı Mevlid-i Şerif'i ile Mevlûd-ı Şerif arasındaki tespit edilen benzerlikler şu şekildedir:

İsmâil Niyâzî Efendi

Tanrı adıyla söze başlayalum
Ma'rifet bâğında gül aşlayalum

Allâh adıyla tutalum her işi
Tâ gönüllerden gidere gıllığışı

İpsalalı Ebu'l-Hayr

Allah adıyla söze başlayalum
Ma'rifet bâğında gül aşlayalum

Allah adıyla dutalum her işi
Tâ gönülünden giderelüm teşvişi

Her kimin dilinde dâ'im ismullâh ola
Sanmanuz kim anın işi nâkis ola

Dâ'im zikr eyleyin Allâh adını
Bulasın âhiretde imânın dadını

...
Ger dilersiz olmağı i'tikâtdede müdâm
Şevkile idün es-salâtu ve's-selâm

Hakkın vasfından söyledin kelâm
Anın vasfı dil ile olmaz temâm

Mustafânın mevlûdını yâd idelim
Dinleyenlerin cânını şâd idelim

Dinle imdi bir hikâyeye nakl idelim size
Siz de bir fâtiha ihsân idin bize

...
Bağdâd içinde var idi bir kişi
Gice gündüz hayr idi anın işi

Her rebîü'l-evvel ayında ol kişi
Mustafânın mevlûdın okutmak idi işi

Ol Resûlin yolına komışdı başı
Yedirir idi aş ekmek dürlü aş

Bir Yehûdî komşusu var idi anın
Gâyet düşmânı idi Müslimânların

Karısı didi ana ne 'acebdir bu kişi
Her rebîü'l-evvel ayı yidirir aş
(İsmâil Niyâzî Efendi 1366: 3-5)

...
Her kimün dilinde kim Allâh ola
Sanmanuz kim ol kişi gümrâh ola

Dâyimâ zikr eyle Allah adını
Bulasın son demde imân dadını
(Günşen 2004: 153)

...
Ger dilersiz söyleyesiz hoş kelâm
'İşk-ıla din es-salâtu ve's-selâm

Vasf-ı Hakdan söyledük birkaç kelâm
Vasfi anun dil-ile olmaz temâm

Mustafâ mevlidini yâd idelüm
İşidenler cânını şâd idelüm

Dinle evvel bir hikâyet idelüm
Mevlidün sözine andan gidelüm
(Günşen 2004: 155)

...
Var-ıdı Bağdâd içinde bir kişi
Gice gündüz hayr-ıdı anun işi

Her rebîü'l-evvel ayı Mustafâ
Mevlidin eyler-idi ol pür-safâ

Ol Habibün yolına komışdı baş
Yidürirdi et ü etmek dürlü aş

Bir Yehûdî konşısı var idi anun
Key adûsı idi İslâm ehlinün

'Avratı didi ana bir gün i yâr
Ne 'aceb işdür ki eyler işbu câr
(Günşen 2004: 156)

Diğer bir benzerlik ise İsmâil Niyâzî Efendi'nin kaleme aldığı bir ilahide görülür. Yusufelili Âşık Muhibbî (ö. 1285 / 1868)'nin Mevlid'inin giriş bölümünde 4/4 semai şekliyle kaleme alınmış ilahinin çok az kelime farklılıklarıyla Mevlûd-ı Şerif'te yer almış olması dikkat çekicidir. Söz konusu benzerlikler şöyledir:

İsmâil Niyâzî Efendi

Bilindi rahmet-i rahmândır
Bu mevlûd-ı Habîbullâh
Günâh derdine dermândır
Bu mevlûd-ı Habîbullâh

Resûle her kim ümmettir
İşi ta'zîm hürmetdir
Sevene 'alâmetdir
Bu mevlûd-ı Habîbullâh

Buna her kim kulak virmez
Hakkın rahmetini bulmaz
Başka sözler gibi olmaz
Bu mevlûd-ı Habîbullâh

Ana ümmet isen kardaş
Resûl 'aşkına yidir aş
Akıt gözlerinden yaş
Bu mevlûd-ı Habîbullâh

...

Niyâzî 'akıbetin hayr olsun
Anda imânın olsun
Yarın sana şefî' olsun
Bu mevlûd-ı Habîbullâh
(İsmâil Niyâzî Efendi 1366: 6-7)

Yusufelili Âşık Muhibbî

Bilin rahmet-i rahmandır
Bu Mevlid-i Habibullah
Günâh derdine dermandır
Bu Mevlid-i Habibullah

Resul'e her kim ümmettir
İşi ta'zîm ü hürmettir
Sevisine alamettir
Bu Mevlid-i Habibullah

....

Buna her kim kulak urmaz
Hakk'ın rızasını bulmaz
Kalan sözler gibi olmaz
Bu Mevlid-i Habibullah

Eğer ümmet isen kardaş
Resul'ün aşkına dök yaş
Akıt sen de gözünden yaş
Bu Mevlid-i Habibullah

...

Muhibbî songu hayr olsun
Din-ü imân ile dolsun
Yarın sana şefî' olsun
Bu Mevlid-i Habibullah
(Bahadır 2017: 13-15)

Bursalı Muhammed Âkif Efendi (ö. 1228 / 1814) tarafından kaleme alınan ve yaygın adıyla "Kadınlar Mevlidi" olarak bilinen Mevlid-i Şerif ile İsmâil Niyâzî Efendi'nin Mevlûd-ı Şerif'inin benzerlikleri de oldukça fazla ve dikkat çekicidir:

İsmail Niyâzî Efendi

Mustafânın mevlûdını yâd idelim
Dinleyenlerin cânını şâd idelim

Dinle imdi bir hikâye nakl idelim size
Siz de bir fâtiha ihsân idin bize

...

Bursalı Âkif Efendi

Mustafâ mevlidini yâd edelim
İşidenler cânını şâd edelim

....

Dinle imdi bir hikâyet edelim
Mevlidin sözüne andan gidelim

...

Bağdâd içinde var idi bir kişi Gice gündüz hayr idi anın işi	Şehr-i Bağdâd'da var idi bir kişi Gice gündüz hayr idi anın işi
Her rebîü'l-evvel ayında ol kişi Mustafânın mevlûdın okutmak idi işi	Her Rebiü'l-evvel ayı Mustafâ Mevlidin eyler idi ol pür-safâ
Ol Resûlin yolına komışdı başı Yedirir idi aş ekmek dürlü aş	Ol Habib'in yoluna komuşdu baş Çok yedirirdi aş u ekmek türlü aş
Bir Yehûdî komşusu var idi anın Gâyet düşmânı idi Müslimânların	Bir Yahûdî var idi cârı anın Key adûsı idi İslâm ehlinin
Karısı didi ana ne 'acebdir bu kişi Her rebîü'l-evvel ayı yidirir aş	Avreti eytdi ana bir gün i yâr Ne 'aceb işdir işler işbu câr
	Her rebîü'l-evvel ayı bu kişi Hayr idüben yedirir dürlü aş
Ol gice yatdı şevkile fikrile Mustafâyı gördi düşünde ashâbile ... Didi hâtûn kimdir yüzünde nûrı çok Bu 'âlemde bunun gibi hiçbir kimse yok ... Didiler ana muhtâr-ı Muhammed budur Hem dahi Mahmûd u Ahmed budur	Ol gice şevkile yatdı ol nigâr Gördü düşde ol Muhammed şems-vâr ... Didi hâtun bir güzel yüzlü nigâr Kim durur yok buncalayın gül-izâr ... Didiler Muhtâr Muhammed bu durur Hem dahi Mahmûd u Ahmed bu durur
Ağlayordı ben bir ednâ iken 'aceb Bana lebbeyk dimeğe ne ola sebep Didi Resûl anup ululadın beni Bil kabûl etdi seni de ol Ganî	Bana Lebbeyk dimeye nedir sebep Ey lâtefet mâdeni kân-ı edeb ... Şevkile anup ululadın beni Bil kabûl itdi seni de ol Ganî
Sana hidâyet itdi îmânı Ehad Benim ile olursın cennetde ebed	Sana îmân hil'âtin virdi Ehad Sen benimle olusersin tâ-ebed
Ana îmânı telkin itdi Resûl Rû'yâsında îmânı eyledi kabûl	Ana îmân telkin itdi ol Resûl Sıdkile îmâna geldi anda ol
(İsmail Niyâzî Efendi Mevlidi 1366: 3-6)	(Abdülkadiroğlu 1999: 412-414)

SONUÇ

Bulgaristan'ın Osmanpazarı (Omurtag) kasabası yakınlarında bulunan İstevrek (Stevrek) köyü ve civarında okunduğu bilinen *Mevlûd-i Şerîf*, Balkan coğrafyasındaki mevlidlerden biridir. Eserde yer alan konuların Süleyman Çelebi'nin mevlidi ile paralelliği ilk dikkat çeken husustur. Metinde *Vesîletü'n-Necât*'ın vezni kullanılmışsa da aruz hataları çoğunluktadır ve bu durum metindeki akıcılığı etkilemektedir. Ayrıca İpsalalı Ebu'l-Hayr'ın *Mevlid-i Şerîfi*, Bursalı Âkif'in *Kadınlar Mevlidi* ve Yusufelili Âşık Muhibbi'nin *Mevlidi*'ndeki beyit yahut dörtlüklerin benzerlerinin *Mevlûd-ı Şerîf*'te yer alması, eser yahut ele alınan basım ile ilgili soru işaretlerini ortaya çıkarmaktadır. Esinlemeden ziyade tevârüd olarak nitelendirilebilecek olan örneklerin tespiti de edebiyat tarihinde eserin yerini tayin etmede önemli bir husus olarak dikkate alınmalıdır.

Makalede kaynaklarda çok az bilgi bulunan bir müellif ve eseri hakkında, eserinin matbu son nüshası esas alınarak tanıtımı amaçlanmıştır. *Mevlûd-ı Şerîf*'in yazma nüshaları kataloglarda kayıtlı olmamakla birlikte bölgedeki kişilerde olma ihtimali mevcuttur ve nüshaların derlenip metnin yayımının hazırlanması, sağlıklı ve tam bir değerlendirmenin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (1999). "Âkif Mevlidi Yahut Kadınlar Mevlidi". *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, s.s. 404-437.
- AHMED, Vedat S. (2010). "*Bulgaristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlidin Rolü*", Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu Bildiri Kitabı, (Ed: Bilal Kemikli ve Osman Çetin), Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, s.s. 434-445.
- AHMED, Vedat S. (2020). "*İsmâil Niyâzî*", İslam Ansiklopedisi, Ek-1, s.s. 663-664.
- Ahterî Mustafa Efendi (2009). *Ahterî-i Kebir*, (Haz: Ahmet Kırkkılıç ve Yusuf Sancak), Ankara: TDK Yayınları.
- AKSOY, Hasan (2007). "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler". *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, s.s. 323-332.
- ATEŞ, Ahmet (1954). *Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât: Mevlid*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- BAHADIR, Sedat (2017). *Ölümünün 100. Yılında Yusufelili Âşık Muhibbî ve Mevlid-i Şerif*, Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı Müellifleri*, (Haz: M. A. Yekta Saraç), Ankara: TÜBA Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- GÜNŞEN, Ahmet (2004), *İpsalalı Ebu'l-Hayr Mevlid*, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- İsmâil Niyâzî Efendi (1948). *Mevlûd-ı Şerîf*, Bulgaristan: Elena Iv. Dimitrov Matbaası.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1974). "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şâ'irler". *Türkoloji Dergisi*, C. VI, S.1, s.s. 31-62.
- OKIÇ, Tayyip (1976). "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri". *Atatürk Ü. İslâmî İlimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s.s. 17-78.
- PEKOLCAY, Neclâ (1997). *Mevlid*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şemseddin Sami (2005). *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz: Paşa Yavuzaslan), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1970). *Mevlid-Süleyman Çelebi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.